

Η «Τζαμάλα» της Θράκης

Του ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗ

Δρ Φιλολογίας, Αντί Ερευνών
του Κέντρου Λαογραφίας
της Ακαδημίας Αθηνών

ΠΟΛΛΑ ΗΤΑΝ τα έθιμα που συνδέονταν με τη σπορά, τη σημαντικότερη φροντίδα για τον παραδοσιακό γεωργό, με πιο διαδεδομένο την ευλογία του σπόρου στην εκκλησία στις 14 Σεπτεμβρίου, εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού.

Κατά τόπους όμως με τη σπορά συνδέονται και άλλα λιγότερο γνωστά έθιμα, τα οποία μάλιστα παρουσιάζονται με μορφή δρώμενων. Το πιο χαρακτηριστικό μπορεί να θεωρηθεί η «Τζαμάλα», λέξη αραβική που σημαίνει καμήλα, μια προσωποποίηση θηλυκής οντότητας με αόριστη γονιμοποιητική σημασία. Γι' αυτό η παρουσία ομοιώματος καμήλας είναι συχνή σε ευετηρικά δρώμενα και παραστάσεις ευετηρικού περιεχομένου, ιδιαίτερα το Δωδεκαήμερο και την Αποκριά, έστω και αν έχει πάρει έναν παιγνιώδη και σατιρικό χαρακτήρα.

Η Τζαμάλα συννηθιζόταν παλαιότερα στη Θράκη του αγίου Δημητρίου, στις 26 Οκτωβρίου, ή σε μίαν άλλη μέρα, ανάλογα με τον χρόνο έναρξης της σποράς, ο οποίος, όπως είναι αυτονόητο, εξαρτάται από τις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες κάθε τόπου.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι στο λαϊκό καλαντάρι η εορτή του αγίου Δημητρίου θεωρείται ως το ορόσημο της εισόδου στη χειμερινή περίοδο, γι' αυτό και τη μέρα αυτή αρχίζουν ή τελειώνουν οι γεωργοκτηνοτροφικές μισθώσεις και συμφωνίες. Η μέρα αυτή επίσης συνδέεται σε πολλά μέρη και με το καινούργιο κρασί της χρονιάς, που τότε πρωτοδοκιμάζεται, τελετουργικά μάλιστα, σηματοδοτώντας και με τον τρόπο αυτό την έναρξη της νέας χρονικής περιόδου.

Για την Τζαμάλα υπάρχουν αρκετές μαρτυρίες και περιγραφές, όπως η ακόλουθη, από την Τζαντώ της Ανατολικής Θράκης: «Για την καλή χρονιά, την παραμονή τ' αϊ-Δημητρίου έκαμναν την τζαμάλα. Με ξύλα έκαμναν ένα

μεγάλο σκελετό καμήλας, τον ντύλιγαν με πανιά και προβιές, έβαζαν ουρά, ένα μακρύ κοντάρι για λαιμό, με κεφάλια αλόγου ή βοδιού με δόντια, το σκέπαζαν με προβιά, το στόλιζαν με χάντρες. Πάνω στην καμήλα έρχιαν μακρύ χαλί, κάτω απ' αυτό έμπαιναν τέσσερις άντρες, περπατούσαν και φαινόταν σα να περπατούσε η τζαμάλα. Πάνω της κάθιζαν ένα ψεύτικο

**Ενα γονιμοποιητικό
εθιμικό δρώμενο
της άροσης και
σποράς των αγρών**

▲ Οργωμα στο χωριό Πύργοι Δράμας. Οκτώβριος 1964 (φωτ.: Γ. Ν. Αικατερινίδης).

παιδί, που το βαστούσε ο τζαμάλης, με καμπούρα και κουδούνια στη μέση του. Υστερα από το πλιοβασιλέμα το γύριζαν στα σπίτια με τραγούδια και γέλια (...) Όσοι πήγαιναν μαζί με την τζαμάλα φορούσαν παράξενα ρούχα, με στεφάνια κληματαριών στο κεφάλι και με λαγνίνα ή με κουβάδες στα χέρια για κρασί ή ούζο. Εξω από κάθε σπίτι φώναζαν: Ε! κερά! Καλή χρονιά, καλό μπερικέτι (= εσοδεία) και πολύχρονη (...) Αφού έκαμναν το γύρο του χωριού έπαιρναν τα όργανα και διασκέδαζαν στο καφενείο ως το πρωί».¹

Σύμφωνα με άλλη περιγραφή, από τα Μάλγαρα, η τζαμάλα γινότανε «ύστερα απ' τ' αν-Δημητρίου, Οκτώβρη με Νοέμβρη ανάμεσα, στην αρχή της σποράς». Και στην περιγραφή αυτή υπάρχει το στοιχείο της μεταμφίεσης και η παρουσία κουδουνιών, κι ακόμα κυριαρχεί το μοτίβο του θανάτου και της ανάστασης, ανάμικτο με άσεμνες χειρονομίες και τολμηρές βωμολοχίες».²

Σε άλλη περιγραφή, από τα Αβδηρα, η τζαμάλα γίνεται επίσης «προτού βγουν για να σπείρουν», με πρωταγωνιστές νέους ντυμένους και με γυναίκες ρούχα. Κυριαρχεί κι εδώ το στοιχείο του θανάτου, αφού σημειώνονταν και πραγματικοί σκοτωμοί μεταξύ των μελών διαφορετικών ομάδων, όταν αντάμωναν στο δρόμο.³

Το πνεύμα της επιδιωκόμενης ευετηρίας με τη τζαμάλα είναι διάχυτο στις παραπάνω περιγραφές, με τα στεφάνια από κληματαριές, τις ευχές, το μοτίβο του θανάτου και της ανάστασης, τα κουδούνια, κι ακόμα με τη μεταμφίεση, βασικό στοιχείο κάθε ανάλογου δρώμενου.

Για την Τζαμάλα είναι φυσικό να υποθέσουμε ότι παλαιότερα θα επικωρίαζε και αλλού. Το γεγονός όμως ότι σήμερα μαρτυρείται μόνο από τη Θράκη, τονίζει ότι ο χώρος αυτός στάθηκε πανάρχαια κοιτίδα πολλών σημαντικών εκφάνσεων του παραδοσιακού μας πολιτισμού και ιδιαίτερα της λαϊκής λατρείας, με εμφανή στοιχεία διονυσιακού χαρακτήρα.⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ελληνική Σταμούλη-Σαραντή, «Προλήψεις και δεισιδαιμονίες της Θράκης», Λαογραφία 13, 1951).

2. Δ. Δεληγιάννης, «Τζαμάλα», Αρχείον Θρακικού Θησαυρού Β', 1935-36).

3. Στ. Ημελλος, «Λαογραφική αποστολή εις την περιοχήν Ξάνθης», Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου 13-14, 1960-61).

4. Βλ. και Γ. Αικατερινίδης, «Τζαμάλα», Θεατρικό περιοδικό «Δρώμενα», τεύχ. 15, Μάιος 1996, σ. 147-149.